

Parayla saadet olur mu?

Yrd. Doç. Dr. Mevlüt Tatlıyer

1983 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Kahramanmaraş'ta tamamladı. 2007 yılında İTÜ İşletme Mühendisliği Bölümünden mezun oldu. Doktora tezi, "İktisadi Düşüncenin Evrimi ve İktisat Politikası" adıyla baskı aşamasında olan Tatlıyer'in çalışma alanları uluslararası iktisat, kalkınma iktisadi ve davranışsal iktisattır. Evli olan Dr. Tatlıyer, Medipol Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümünde öğretim üyeliği yapmaktadır.

İnsanoğlu manevi bir varlıktır ve kendi hayatını anlamlandırmaya çalışması (1) dolayısıyla mahlûkat içerisinde oldukça müstesna bir yere sahiptir. Bu açıdan, maddiyatın insanoğlunun mutluluk ve esenliği üzerinde kısıtlı bir role sahip olması beklenir. Fakat maneviyatın geri plana itilmeye çalışıldığı, maddiyatın ise olabildiğince yüceltildiği ve övüldüğü günümüz dünyasında, mutluluk ve esenliğe giden yolun ağırlıklı olarak tüketimden ve maddiyattan geçtiği düşünülmektedir.

İktisat biliminde de kişi başı milli gelir gibi rakamlar temel bir mutluluk ve esenlik ölçütü olarak kullanılmakta, daha varlıklı ve zengin insanların otomatik olarak daha mutlu olacağı fikri direkt olarak kabul edilmektedir. Mutluluk ve zenginlik / gelir arasındaki ilişki konusuna olan ilgi, Richard A. Easterlin'in yaptığı önemli katkılarla birlikte 2000'li yıllarda ciddi şekilde artmıştır. Yapılan bu çalışmalarda genel manada, daha çok zenginliğin / gelirin daha çok mutluluk anlamına gelmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, ABD'de kişi başı milli gelir yirminci yüzyılın ikinci yarısında yüzde yüzden fazla bir artış göstermiş olmasına rağmen ortalama mutluluk 2000'li yıllarda 1940'lı yıllardakıyla aynı düzeyde gerçekleşmiştir. Yine 1970'lerle 1990'lar arasında, mutluluk analizinin yapıldığı 9 Avrupa ülkesinde kişi başı milli gelir artışı yüzde 25 ilâ 50 arasında olurken ortalamada mutluluk düzeyi yine aynı kalmıştır. Daha da ilginç ise Japonya'da yaşanmıştır. Japonya 1950'li yıllarda oldukça fakir bir ülkedydi. Öyle ki buzdolabı ve çamaşır makinası gibi hayatı önemli miktarda kolaylaştıran beyaz eşyalar ülkede neredeyse yok mesabesindeydi. Otomobil ise inanılmaz ölçüde lüks bir araç hükmündeydi. Fakat 1950'lilerde başlayan ve 1980'lere kadar

süren inanılmaz düzeydeki ekonomik kalkınma neticesinde Japonya oldukça zengin bir ülke haline gelmiştir. Bu süreçte Japonya'da kişi başına düşen milli gelir tam beş katına çıkmış, evler 30 yıl öncesine karşılaştırılamayacak ölçüde donanımlı hale gelmiş, otomobil sayısında da inanılmaz düzeyde bir artış gerçekleşmiştir. Fakat Japon halkının mutluluk seviyesi tüm bu süreçte bir değişiklik göstermemiştir (2). Öte yandan, bu çalışmalarda çevresindekilere kıyasla servet ve/veya gelir düzeyi artan kişilerin daha mutlu hale geldiği, her toplumda da zenginlerin diğerlerine kıyasla biraz daha mutlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum da literatürde "Easterlin paradoksu" olarak isimlendirilmiştir. Buna göre, bir toplumdaki herkesin gelir ve zenginlik düzeyinin artması durumunda o toplumun genel mutluluk seviyesinde bir değişim olmamakta, fakat toplum içinde göreceli durumlarında iyileşme yaşananların mutluluk ve esenlik düzeyleri artmaktadır.

Bu görünürdeki paradoksun açıklaması olarak ise iki temel neden öne sürülmüştür: Alışma ve karşılaştırma. İlkine göre, zenginlik ve/veya gelir düzeyleri artan kişilerin mutluluk düzeyleri başlangıçta önemli miktarda artmakta, fakat kişiler yeni duruma alıştıkça bu etki zayıflamakta ve hatta sonunda neredeyse tamamen ortadan kalkmaktadır. Örneğin, piyango talihlileri üzerine yapılan bir çalışmada, bu kişilerin yeni hayat tarzlarına alıştıktan sonra başlangıçta hissettikleri esenlik ve ekstra mutluluğun daha sonraki süreçte ortadan kalktığı sonucuna ulaşılmıştır (3).

Peki, insanlar yeni hayat tarzlarına nasıl alışmaktadır? Cevap, beklentilerinin değişmesiyle. Buna göre, eskisinden

daha iyi bir hayat sürmeye başlayan insanlar, başlangıçta mevcut durumlarını eski hayat tarzları ekseninde şekillenen kriterlere göre değerlendirerek ekstra mutluluk hissetmektedirler. Fakat yeni duruma alıştıkça kendilerine temel aldıkları kriterler de değişerek yeni hayat tarzlarını yansıtmaya başlamaktadır. Kriterlerdeki dönüşümün tamamlanmasıyla birlikte hissedilen ekstra mutluluk da ortadan kalkmaktadır. Yani insanların mutluluk seviyesini sadece sahip oldukları imkânlar değil, aynı zamanda sahip olmayı bekledikleri imkânlar da etkilemektedir. Bu noktada denilebilir ki mutluluk düzeyi gerçekleşenler ile beklentiler arasındaki farktan önemli miktarda etkilenmektedir. Örneğin, gelir düzeyi düşük ama beklenti düzeyi de düşük olan gözü tok bir insan, gelir düzeyi oldukça yüksek olmasına rağmen beklenti düzeyi daha da yüksek olan bir insandan çok daha mutlu olabilecektir. Bu durumun direkt yansıması, bayramda kendisine bir çift kırmızı ayakkabı alındığı için gece mutluluktan uyuyamayan bir kız çocuğuyla, babası kendisine Porsche yerine Range Rover marka otomobil aldı diye mutsuz olan ve babasına çok kızan bir genç kızda görülebilir.

Hadley Cantril'in (4) çeşitli ülke halklarıyla 1960'larda gerçekleştirdiği görüşmeler de konuya ışık tutucu mahiyettedir (2). Cantril, Hindistan'da görüşme yaptığı kişilere onları neyin "tam anlamıyla mutlu" edeceğini sormuştur. 30 yaşındaki bir çöpçü, maaşının çok düşük olduğunu ve bu maaşla ailesine yeterince yiyecek ve giysi alamadığını belirterek bu problemin ortadan kalkması durumunda mutlu olacağını ifade ederken; 45 yaşındaki bir ev hanımı, evlerinde elektrik ve su olması durumunda mutlu olacağını ifade

etmiştir. Buna karşılık ABD'de görüşme yaptığı kişileri mutlu edecek şeyler ise oldukça farklı olmuştur. 34 yaşındaki bir laboratuvar teknisyeni, yeni bir araba ve tekne almaya ve çocuklarını özel okula göndermeye yetecek düzeyde bir gelirin kendisini mutlu kılacağını ifade etmiştir. Yine 28 yaşındaki bir avukat da çocuklarına müzik ve dans dersleri verdirebileceği, ailesiyle birlikte lüks bir yaşam sürebilecekleri, tatile çıkabilecekleri, kulüplere üye olup iyi vakit geçirebilecekleri düzeyde bir gelirin kendisini mutlu kılacağını ifade etmiştir. Sonuçta görülmektedir ki insanların gelir düzeyleri arttıkça beklenti düzeyleri de yükselmekte, böylece mutluluk düzeyi oldukça istikrarlı bir görünüm sergilemektedir (5).

Mutluluk düzeyini etkileyen ikinci faktör olan karşılaştırmaya göre ise, insanlar kendi durumlarını çevrelerindeki diğer insanlarla karşılaştırmakta ve göreceli durumlarından hareketle kendilerinin iyi veya kötü durumda olduklarını düşünerek buna göre mutlu veya mutsuz olma eğiliminde olmaktadır. Buna göre, insanların makul yaşam kriterleri sadece gelir düzeylerinden değil, aynı zamanda çevrelerinde olup bitenden de etkilenmektedir. Bu şekilde sosyal karşılaştırma sadece gelir düzeyi yüksek olan kişilerce yapılmamaktadır. Kişilerin gelir düzeyleri oldukça düşük olsa bile, göreceli durumlarına yine çok dikkat ettikleri ve bunun da genel mutluluk düzeyleri üzerinde önemli derecede bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (6). Örneğin zengin bir muhitte yaşayan insanlar için yaşadıkları villa çok donanımlı ve geniş olmasına rağmen, diğer villalardaki gibi egzotik bitkilerin olduğu geniş bir bahçeye ve havuza sahip olmaması ev ahalisini mutsuz edebilecektir. Küçük ve donanımsız evlerin bulunduğu bir muhitte evin göreceli olarak büyük ve donanımlı olması ev ahalisini ciddi biçimde mutlu edebilecektir.

Dahası, iletişim ve ulaşımın ciddi şekilde kolaylaştığı günümüz dünyasında, kişiler göreceli durumlarına karar verirken sadece içinde buldukları muhiti değil, aynı zamanda medya kanalıyla maruz kaldıkları gerçek ve/veya kurgu yaşantıları da hesaba kattıkları görülmektedir (7). Bu durum da insanların ne şekilde maruz kaldıklarından bağımsız bir şekilde, tanıklık ettikleri yaşam biçimleriyle kendi hayatlarını karşılaştırarak mutluluk seviyelerini belirlediklerini göstermektedir.

Kişilerin mutluluk seviyeleri ve yaşam kaliteleri üzerinde sosyal yaşam, medeni durum ve sağlık düzeyi gibi maddi olmayan faktörlerin de çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Hatta maddi olmayan faktörlerde hem alışma düzeyi

daha düşük olmakta hem de göreceli durumu hesaba katma daha az gerçekleşmektedir. Böylece maddi olmayan faktörlerde yaşanan olumlu gelişmeler kişilerin mutluluk düzeyleri üzerinde daha kalıcı etkilerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Buna göre, sağlıkta meydana gelen kalıcı bir bozulma neticesinde kişi içinde bulunduğu duruma ilk bir iki yıl içinde belirli düzeyde alışsa da (3), bozulan sağlığın mutluluk düzeyini kalıcı bir şekilde azalttığı görülmektedir. Evlilik kurumu mutluluk düzeyini kalıcı bir şekilde artırırken, boşanmanın da mutluluk düzeyi üzerinde kalıcı olarak negatif yönlü bir etkisi bulunmaktadır (8).

Sağlık düzeyi ile mutluluk düzeyi arasında sağlam ve çift yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Buna göre, sağlıklı olmak mutluluk düzeyi üzerinde olumlu yönde bir etkiye sahip iken, mutlu olmak da sağlığı olumlu yönde etkilemektedir. Yapılan birçok çalışmada içinde bulunulan duygusal durumun, otonom sinir sistemi yoluyla fizyolojik reaksiyonlara yol açtığı ve bu durumun da sağlık üzerinde önemli etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öyle ki mutlu insanların bağışıklık sisteminin daha güçlü olduğu ve bu insanların daha uzun yaşama eğiliminde olduğu görülmüştür (9). Bu noktada belirtilmesi gerekir ki bütün bu faktörlerin ötesinde, maneviyatın ve namaz (10) ve oruç (11) gibi ibadetlerin manevi varlıklar olan insanların esenlik, sağlık ve mutluluk düzeyleri üzerinde çok daha büyük etkileri bulunmaktadır. Zira son tahlilde, "kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur" (Ra'd Suresi, 28).

Sonuç olarak, insanoğlu içgüdüsel olarak maddiyatın peşinden koşsa da bunların insanoğlunun esenliği ve mutluluğu üzerindeki etkisi oldukça kısıtlıdır. Öyle ki elde edilen maddi kazanımların etkisi kısa bir alışma sürecinden sonra ortadan kalkmaktadır. Yine, insanları maddi durumun mutlak seviyesinden ziyade göreceli seviyesi çok daha fazla

ilgilendiriyor görülmektedir ki bu da yine maddiyatın anlam düzeyinin çok da yüksek olmadığı yönünde kuvvetli bir delil niteliğindedir. Sosyal ve sıhhi faktörler ile özellikle maneviyatın mutluluk üzerinde çok daha kalıcı etkileri bulunmaktadır.

Kaynaklar

- 1) Viktor Emil Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, Okuyan Us Yayınları, 2012.
- 2) Richard A. Easterlin, *Where Is Economic Growth Taking Us?*, Paper presented at Mount Holyoke Conference on the World Economy in the 21st Century: Challenges and Opportunities." Mount Holyoke (February 18-19), 2000.
- 3) Philip Brickman, Dan Coates, and Ronnie Janoff-Bulman. "Lottery winners and accident victims: Is happiness relative?." *Journal of personality and social psychology* 36.8 (1978).
- 4) Hadley Cantril, *"The Pattern of Human Concerns"*, Rutgers University Press New Brunswick, New Jersey, USA (1965).
- 5) Richard A. Easterlin, "Income and happiness: Towards a unified theory." *The economic journal* 111.473 (2001): 465-484.
- 6) Victoria Reyes-García, et al., "Subjective wellbeing and income: Empirical patterns in the rural developing world." *Journal of Happiness Studies* 17.2 (2016): 773-791.
- 7) Becchetti, Leonardo, et al. "Beyond the Joneses: Inter-country income comparisons and happiness." *The Journal of Socio-Economics* 45 (2013): 187-195.
- 8) Easterlin, Richard A. "Explaining happiness." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 100.19 (2003): 11176-11183.
- 9) Sabatini, Fabio. "The relationship between happiness and health: evidence from Italy." *Social Science & Medicine* 114 (2014): 178-187.
- 10) Ahmad, Sartaj, et al. "The Efficacy of Islamic Prayer (Namaz) as Spiritual, Psychological and Physical Well Being to Health." *International Journal of Contemporary Microbiology* 1.2 (2015): 33-37.
- 11) Campante, Filipe R., and David H. Yanagizawa-Drott. *Does religion affect economic growth and happiness? Evidence from Ramadan*. No. w19768. National Bureau of Economic Research, 2013.